

Tankesteder

Martin Heidegger: Markvejen. Red. og overs. Klaus Gjørup. Fotografier Kirsten Klein. Krabbesholm Højskole og Arena Forlag: Skive / København 2007. 61 sider, 150 kr.

Lænestolen foran pejsen er kendt som location for de Filosofiske Meditationer. En tænker afskærer sig dér fra sin omverden i en ensom landsby midt i det hollandske. René Descartes opstiller denne scenografi og optræder som den metafysiske helt, der alene med sig selv, som den personificerede tænkende substans uden udstrækning, dog iført sin slåbrok og bevæbnet med piben, tager kampen op mod skepticisismen og alle former for den umetodiske tænkning. Immanuel Kants tankested rådede i det mindste over et vindue. Han kunne se på garnisonskirken i Königsberg, alt imens Rousseaus portræt skelede over sine skuldre. Kombinationen mellem preussisk militær og protestantismen måtte føre til det ophøjede i pligtetisk indpakning for et suverænt, sig selv adlydende subjekt, der etablerer fornuftig orden med sans for transcendens. Helt ud i det frie gik det derimod bedst for Epikur. Parken med sine frugt- og oliventræer skulle først anlægges, men så var han klar til at lægge sig i sin have, og tænkte i træernes skygge på et liv uden smerter og frygt, i indre harmoni med sine lyster og begær. Derimod skrev Lévinas sine to første bøger under Anden Verdenskrig i en tysk fangelejr ved

Hannover; et sted uden harmoni i smerter og frygt, der systematisk prøvede at fratage de indsattes humane værdighed. Stedet, hvor fordringen fra den Anden hørtes desto mere, jo længere bødlerne nægtede fangerne en status som person. –

Selvfølgelig er stederne betydningsfulde for tænkningen. Ikke overalt kan der tænkes, og ikke alt lader sig tænke hvor som helst. Filosofien er ikke kun sin tid, men også sit sted, grebet i tanker, som man er fristet til at hviske til Hegel. Det konkrete sted sætter sit præg i stemningen af tankerne, i tonen af de formuleringer, i billedsproget af de bærende metaforer, der endelig skrives ned for at blive presset mellem bøgernes for- og bagside. Tænkningens topografi ville være en genre, der præsenterer os for sammenhængen mellem bestemte filosofiske teorier og deres ophavssted. En eksotisk genre måske, javist, men tit og ofte synes bøgerne at bære stedernes åbenlyse og mærkbare aftryk, en atmosfære i ordets egentlige betydning, som transporteres i de store værker og som er værd at blive afsløret. Skønt denne form for topografi en gang i mellem farer vildt på herrens mark.

Apropos marken. Det er svært at forestille sig at Martin Heidegger fødtes i Kiel som søn af en lods ved Kieler-kanalen. Havets åbenhed og faderens livlig kontakt til al verdens søfolk gjorde, at sønniken tidligt fandt interessen for det modernes muligheder, for rejser på alle verdens

have under den vide horisont. Vind, luft og vand er de æteriske elementer, der også kendetegner den virtuose lethed i Heideggers filosofiske tænkning. – Nej, vel? Man vil ikke kunne forestille sig at forfatteren af *Væren* og *tid* eller af samlingen *Holzwege* kunne kendetegnes ved et kosmopolitisk gemyt, som afspejledes af maritime metaforer. Grundbegreberne i Heideggers tænkning medfører oftest en anden stemning. Det er skovbunden og bjerghytten i Schwarzwald, den katolsk prægede landsby- og småbysamfund med kirkegang og præsteskole, der præger Heideggers herkomst. Man har derfor påpeget, at Heideggers i visse aspekter gnostiske tænkning udfolder sig vertikalt, lige som fra dalens sænkning til bjergets top og tilbage, i stedet for at åbne sig horisontalt med vandløbenes og tidernes dynamiske kredsløb.¹ Hvor man horisontalt sidestiller ting og sager i egalitær lighed, i øjenhøjde med beskueren, er den vertikale orden altid hierarkiseret. Nye ting kommer oppefra, i udgangspunktet udenfor rækkevidden af tænkningens mulighed, som kun de øvede bjergbestiger kan komme i nærhed af. Men på toppen er der ikke plads til alle og enhver.

Heideggers filosofi leverer i mange henseende det mest banebrydende som den filosofiske tænkning har frembragt i det 20. århundrede. Hans filosofi er i denne forstand alt andet end konservativ, endsige katolsk. Alligevel fornemmer man tungheden i tyngden, den rustikke lysskyhed, der

også metaforisk bestemmer eksistensens alvor. Ville kunstværkets oprindelse eller 'firefoldet' være det sammen, hvis det var landet og vandet, frem for *Welt und Erde*, der stridbart stod overfor hinanden? Hvis det ikke var muldet på træskoene, men regnvejret på sydvesten, der indikerede brugstøjets genstridighed? Hvad hvis mennesket var værens ankermand, frem for værens hyrde? Ville Heideggers interpretation af det græske *aletheia* have fået en anden drejning, hvis det usjulte var som et fyrtårn, der trængte igennem tåget, i stedet for at være det, der træder frem i lysningen ud af skovens tætte buskads? Og burde man ikke også have publiceret samlinger der hedder *Pejlemærker* og *Bojer*, frem for *Wegmarken* og *Holzwege*?

Tankelege som ovenfor sættes i gang, når man har så sjældent flot en lille bog i hænderne som *Markvejen*. Den er udgivet af Klaus Gjørup, der også står for alle oversættelser. De udvalgte tekster ledsages, nej akkompagneres af fotografen Kirsten Klein. Ikke Schwarzwald-Idyll, men danske marker i grovkornet sort-hvidt, hvor et enkelt træ eller to trodser kulingen, hvor nordlyset åbner himlen over strandklitterne, udgør visuelle kontrapunkter, der sætter en kærkommen kontrast til Heideggers sydtyske bjergprosa. Billederne trænger sig ikke på, de er ingen illustrationer, men understøtter på deres måde det gennemgående tema i teksterne: tænkningens hjemsted.

Udvalget blander lejlighedstekster, filosofisk poesi og små, aforistiske essays. Den ældste tekst, *Per mortem ad vitam* om Johannes Jørgensen, 'denne frimodige dansker', skrev Heidegger så tidligt som 1910, i alderen af 21 som stud. teol; den seneste tekst, *Sprog*, i 1972, fire år forinden sin død. Udvalget *Markvejen* samler nogle eksempler af en tænkens præg og transfilosofiske forsøg. Hvor de tidlige tekster omkredser gudens fravær imellem den accelererende moderne og dens livsfilosofiske modstrømning, forsøger de senere tekster sig på en form for atmosfærisk suggestion. Til dels som prosadigte, til dels som biografiske minder, til dels som mindetale giver Heidegger indblik i stemningen for sin tænkning. Måske med samlingens længste tekst, *Gelassenhed*, som undtagelse, er teksterne mere litterære end filosofiske, snarere impressionistiske end argumenterende. Som bekendt havde Heidegger i midten af tredverne ophøjet Friedrich Hölderlins hymner til at være det afgørende materiale for en nyorientering af filosofien, der tør stille de store spørgsmål. Hölderlin havde som ingen før eller siden formuleret den ubemærkede, udramatiske og ikke desto mindre skæbnefulde eksodus af guderne og guddommeligheden af den blot profane verden. Dette fravær forbliver netop i sin negativitet digterens og kollektivets orienteringspunkt, og kilden for både længsel og håb. Heideggers værenstænkning efter den såkaldte Keh-

re låner denne tankefigur. Nu er det væren, der undrager sig, og nægter at kunne begribes ud fra en ekstrapolation af tilstedeværens væren, så som Væren og tid havde prøvet at tænke det. Dette skifte i sin egen tænkning markerer Heidegger bl.a. ved stavemåden, når *Sein* (væren) muterer til *Seyn* (wæren). Ligesom Hölderlin minder Heidegger om den paradoksalt virkende opgave, at skulle anerkende noget som værende prægende for den nutidige og fremtidige kollektive skæbne, der kun er artikulerbart i sit fravær. Med inddragelsen af Hölderlin som partner i det hidtidige fænomenologiske projekt stiller sig desuden det generelle spørgsmål om forholdet mellem kunst og filosofi, mellem digtning og tænkning. Åbner poesien et sprogrum, der ellers ikke er opnåeligt for den diskursive tænkning? Kan digtningen vove sig ud i tanker, som filosofien ikke tør at tænke?

I denne ramme hører teksterne i samlingen *Markvejen*. Stykket *Fra tænkningens erfaring* byder på ti tankebilleder, med hvilke Heidegger forsøger sig med at finde sin egen genre mellem poesi og filosofisk suggestion. Et eksempel:

"Når det fra højdedragets skråninger, hvorover hjordene / afstadigt drager, klinger og klinger ....

At tænkningen har karakter af digtning / er endnu tilhyllet.

Hvor den viser sig, vil den længe ligne / en halvpøetisk forstands utopi.

Men den tænkende digten er i sandheden / wærenstopologi.

Dens væsens hjemsted tilsiges den tænkende / digtning af wærenstopologien.²²

Lad det være sagt med det samme: Også Heideggers værensyrik udspringer af en halvpoetisk forstands utopi, der forbinder Biedermeyer-Kitsch med filosofisk esoterik. Kendte man ikke forfatterens egentlige filosofiske værker, ville man anse denne og andre tekster for tidlige former for New-Age-philosophy, som bare mangler panfløjtemusik inkl. T-shirtmerchandising, for virkeligt at lune hjerterne af den nutidige gennemsnitlige postmoderne civilisationskritiker. På mig virker forestillingen om en flok får med klingende klokker som åbningsmotiv for en refleksion over tænkningens endnu skjulte digteriske væsen mildt sagt komisk. Heideggers pointe er uden tvivl tanken om filosofien som wærenstopologi, dvs. som en sproglig bedrift med konstitutiv funktion for horisontdannelse og horisontbegrænsning. Den tænkende-digteriske artikulation, Heideggers version af den egentlige, besindige filosofien, ommøblerer koordinaterne for et samfunds eller en epokes kollektive selvforståelse. Dermed består tænkningens opgave ikke i den repræsenterende gengivelse af faktuelle forhold, heller ikke i forsyningen af samfundet med kreativt potentiale for aktuel problemløsning, ej heller i den etiske refleksion over

teknologiske eller politiske trusler i atomalderen. Tænkningen rykker ved de ultimative målestok for alle lige nævnte rationale færdigheder og opstiller dem på nyt. Fandtes sådan en tænkning, ville man med rette kunne omskrive ontologi som wærenstopologi. Men der findes bedre måder, at formulere denne tanke på, end Heideggers tvangsbryllup mellem digtning og tænkning.

Heideggers positive litterære kvaliteter kommer derimod til deres ret i teksterne Markvejen (som gav samlingen sit navn) og især Gelassenhed. Denne tekst gengiver Heideggers tale i sin fødeby Meßkirch i anledning af komponisten Conradin Kreutzers 175 års fødselsdag i 1955 og er et smukt eksempel på, hvordan Heidegger fremstiller motiver af sin tænkning overfor et ikke-fagkyndigt publikum. Heidegger formår her at påpege vigtigheden af en tankemæssig institution kaldet for mindehøjtidelighed (Gedenkfeier), som inviterer til en besindighed, der er ved at uddø i den teknologiske verden, hvor radio- og TV-transmissioner afskaffer rumlig afstand. Men dermed forsvinder stederne, dermed trues 'de menneskelige værkers grundfæstethed (Bodenständigkeit). Heideggers tale prøver at fastholde nødvendigheden for en fordybelse, dvs. for en vertikal forankring frem for en horisontal udbredelse af tænkningen. Den egentlige tænkning holder sig i fornem distance til 'atomalderens uopholdelige tekniske overmagt'. Den tager tekno-

logien i brug, men lader den samtidigt bero på sig selv, 'som noget, der ikke angår det inderste og egentlige i os'. Denne disposition kalder Heidegger for gelassenhed.

Markvejen er et kærkomment supplement til de tunge tekster af Heidegger, der i de senere år er blevet oversat til dansk. Den viser andre publicistiske sider af troldmanden fra Meßkirch, og om end man ikke altid er benådet over den litterære kvalitet af det skrivne, så er den samlede konstellation af teksterne samt Kleins billeder alle pengene værd. Heidegger var virkelig bekymret over den teknologiske fortrængning af ægte steder, af tankesteder. At et bærende motiv af senfilosofien er værenstopologi, viser de sidste ord, som han fik nedskrevet i 1976, to dage forinden sin død: "Es bedarf der Besinnung, ob und wie im Zeitalter der technisierten gleichförmigen Weltzivilisation noch Heimat sein kann." – "Det behøves besindelse, om og hvorledes der stadigvæk kan være et hjemsted i tidsalderen for den tekniserede, ensartede verdenscivilisation."

Thomas Schwarz Wentzer

Noter

¹ jf. Peter Sloterdijk, *Versuche nach Heidegger*, Frankfurt a.M., Suhrkamp 2001.

² Den sidste linje kunne måske bedre lyde: "Den angiver hjemstedet for den tænkende digtens væsen." Det tyske original er for en gangs skyld mindre pompos: "Sie sagt diesem die Ortschaft seines Wesens."

Slavoj Žižeks psykoanalyse af den politiske tænkning og virkelighed

Slavoj Žižek: Irak - den lånte kedel. Oversat af Jon Rostgaard Boiesen. Husets forlag 2006, 197 sider, 249 kr.

Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsen: Slavoj Žižek, Roskilde Universitetsforlag 2006, 105 sider, 140 kr.

Allerførst vil jeg citere fra Henrik Jøker Bjerres omfattende og glimrende forord til *Irak – den lånte kedel* (9-43), nærmere bestemt note 1 på side 9: "Og lad os få det på plads én gang for alle: Navnet udtales 'Shishek' og ikke 'Sisek' eller 'Jijek' eller andet". Men desværre er det ikke kun navnet, det er vanskeligt at forholde sig til og udsige, når der arbejdes med Žižek. Problemet er både, at han spreder sig over mange felter, og at hans teori eller rettere teorier er meget komplicerede, fordi de i bund og grund implicerer vanskelig filosofi, endnu vanskeligere psykoanalyse samt politik og såvel lodig som populær kunst og kultur.

I disse to bøger møder vi især Žižek som samfundstænkner med en aktiv politisk brod. Men man kan lige så godt give op, hvis Žižek skal ydes forståelsesmæssig retfærdighed i traditionel betydning. Det skyldes i helt fundamental forstand hans overbevisning om, at vi mennesker tager fejl, når vi vitterlig tror, at vi kan gennemskue tingene eller hinanden. Sådan er det aldrig! Vi kan ikke engang